

מראי מקומות - בבא מציעא ע'

דידי ודיך. והק' הרמב"ן דלכאור' זהו רבית קצוצה, דכיון דקביל עליה הכל במלוה, א"כ כי יהיב ל' כלום באגרי' הו"ל רבית קצוצה. ותי' דכיון דלא יהיב ל' אלא מיני' ובי' אי"ז רבית דאורייתא. וע' **בנמוקי יוסף** (מא. בדפיו) שהוסיף ע"ז דדאפשר דלא הוה בי' רווחא, ולכן לא הוי ריבית קצוצה, ויש לע' אם זהו ג"כ כוונת הרמב"ן. עוד תי' הרמב"ן. וע"ע מש"כ הרמב"ן דאי"ז רבית משום דבאמת הו"ל כמתנה ש"ח להיות כשואל. **וע"ע בריטב"א**, דדייק מדברי רש"י כאן דכל רבית דרבנן מותר ביתומין (וכ"כ הנ"י הנ"ל וגם הרא"ש [נ'] בשם הגאונים). אלא דהק' דא"כ הו"ל דמעו' של יתומין מותר להלוותן ברבית של דבריהם, ומאי שנא קרוב לשכר ורחוק להפסד דנקט. ועוד הק', דאם קרוב לשכר היינו שיש להיתומין חצי השכר ואין להם הפסד כלל, א"כ זהו רבית קצוצה (וכקו' הרמב"ן). וגם לפ"ז נמצא דקרוב להפסד ורחוק לשכר היינו דאינו נוטל בשכר כלל, א"כ אי"ז חסיד אלא חסיד שוטה, דאינו נוטל בשכר כלל. ולכן הוא פי' הא דקרוב לשכר ורחוק להפסד ע"פ מה דאמרי' לעיל, דשיעור שקבעו חכמים הוא דהבעלים נוטלים או פלגא בהפסד ושליש בשכר, או פלגא בשכר ותרי תילתי בהפסד. ומי שעושה באופן שהוא קרוב יותר לשכר ורחוק יותר מהפסד, אף דאי"ז אבק רבית, אולם רשע הוא. אבל מאן דלא בעי למישקל תלתא באגר אלא פחות מכאן, ומ"מ שקיל פלגא בהפסד, זהו נקרא חסיד. ובהכי מיירי הגמ' כאן, דאף דבעלמא אדם נקרא רשע אם מלוה קרוב לשכר ורחוק להפסד יותר מקביעות חז"ל, מ"מ ביתומין שפיר עושין כן. אבל לפי"ז נמצא דרק בכה"ג מלוין ברבית בשביל יתומין, ולא בכל רבית דרבנן.

(ד) **קרוב להפסד ורחוק לשכר, חסיד - הק' התורת חיים**, איזה חסידות הוא זה, הרי חסיד שוטה הוא (וע' לעיל מה שהבאנו מהריטב"א בזה). ופי' דחסיד הוא מי שמגדיר עצמו מדבר שהוא מותר מן הדין. וא"כ, י"ל דמי שהחמיר על עצמו לעשות גדר, וחושש שמא

(א) **אמר ר' ענן אמר שמואל, מעות של יתומים מותר להלוותן ברבית - כ' הרשב"א**, דר' ענן סבור שמותר להלוותן אפי' ברבית קצוצה, שהרי האפוטרופוס אינו נוטל הרבית, והיתומים אינם מחוייבים במצוות, וגם הם עצמן אינם מלוין, ולכך אין שייך לומר דב"ד מצווין להפרישן מאיסורא. ור' נחמן דחולק עליו נמי לא ס"ל דהאפוטרופוס עובר על איסור דאורייתא, אלא שהיתום המתגדל בממון של ישראל שאינן שלו יענש מיתה. וכ' עפ"ז דהמעשה דדודא דבני מר עוקבא הי' ברבית קצוצה, דאם הי' רק באבק רבית, א"כ הרי זה מותר לכ"ע בשל יתומין, ולמה צריך להשיב לו ר"צ דמקבל עלי' חוסכא דנחשא, אפי' בלא"ה מותר, דהא לכ"ע עושים אבק רבית במעות יתומין. ודחה הרשב"א דלעולם י"ל דאבק רבית הי', וה"ה דהוי מצי למימר דמותר משום דאבק רבית מותר ביתומין, אלא דלקושטא דמילתא קאמר ל', דבאמת אף אבק רבית ליכא. **אבל ע' בריטב"א שכ' דאף אם הא דדודא הי' ברבית דרבנן, מ"מ י"ל דס"ל לר' ענן דאם הי' אסור להלוות מעות יתומין ברבית דאורייתא, ה"ה דלענין ריבית דרבנן הי' אסור. עוד הביא הריטב"א מיש מפרשים דס"ל שלא התיר שמואל אליבא דר' ענן אלא ברבית דרבנן, ולא ברבית דאורייתא, ואע"ג דלא מפקדי, מ"מ מחזי כמאן דמוזיף ברבית דאורייתא [לכאור' כוונתו דמחזי כמאן דהאפוטרופוס הלוה ברבית], ורק באבק ריבית דרבנן שרו.**

(ב) **יתמי דאכלי לאו דידהו ליזלו בתר שבקיהו -** כבר הבאנו מה שביאר הרשב"א, דאמר ר"נ דאף דאינם עוברים על שום איסור, מ"מ יענשו מיתה על שנתגדלו על ממון ישראל שאינם שלהם. והריטב"א פי' באו"א, "כלומר, מוטב שימותו ברעב ולא יאכלו על ידינו וזוי דרבייתא, דליתו למיסרך בה לכי גדלי".

(ג) **מעו' של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד - פי' הרמב"ן בשם הירושלמי (שקלים ד', ב') דא"ל פסידא עלך, רווחא**

ובי, ואפשר דלא הוי רווחא. אבל מכל מקום הוי רבית דרבנן, שהרי הנותן קרוב לשכר ורחוק להפסד.

(ח) **למימרא דברשותא דמקבל קיימא, ורמינהו, המקבל וכו'- פרש"י**, למימרא דסתם צאן ברזל ברשותא דמקבל קיימא. וע' במהר"ם, שהק' דלפי פ"י זה מהו כוונת קו' הגמ', למה הק' סתירה ממשנה דהכא למשנה דהתם, הרי לכאור' המשנה בבכורות ק' מיני' ובי', דאין לומר דהי' סבר הגמ' דסתם צאן ברזל לא קיימא באחריות המקבל (אף דבאמת משמע כן מרש"י), דא"כ תמוה לשון צאן ברזל דנקטינן. וכ' דצ"ל דבלא מתני' דהכא הי' שייך ליישב מתני' דבכורות כזה, דהוה סבר דאע"ג דקיימא באחריות המקבל, מ"מ לא קיימא ברשות המקבל לגמרי, אלא דגם הנכרי, שהוא הנותן, יש לו רשות עליה לעשות עמהם הטוב בעיניו. אבל מתני' דהכא, דקתני שהוא רבית, משמע שהוא ברשות המקבל לגמרי, וא"כ ק' למה פטורה מבכור.

(ט) **אמר אביי, ל"ק הא דמקבל עלי' אונסא וזולא, וכו'- לכאור' ק'**, מה שייך לומר דנקראים צאן ברזל לפ"ז, הרי אי"ז ברזל, כיון דשייך לו הפסד ע"י יוקרא וזולא. ואף שהק' רבא כן, מ"מ מה ס"ל לאביי. וכ' הרמב"ן דמיירי שהנותן קיבל עליו אם נאנסו בלסטים מזויין או הוזלו כל זמן שהן קיימין, אבל מתו או הוקרו ברשות מקבל הן, ולכן שפיר הי' שייך לומר דנקראים צאן ברזל. ומ"מ הק' עליו רבא, דס"ל דלא שייך למיקרו צאן ברזל אא"כ קיבל עליו המקבל הכל.

(י) **איתיבי' רבא לר' נחמן, לנכרי תשיך, מאי תשיך, לאו תשוך, וכו'- פרש"י**, שמותר אתה ליקח הימנו נשך. וכ' הרמב"ן דכן נראה עיקר, דשפיר צריך קרא להתיר ליקח רבית ממנו, כמו שצריך להתיר גזלתו ואבדתו. וע"ז דחה הגמ' אולי לנכרי תשיך, דהיינו דמותר ליתן לו רבית, אבל מ"מ אסור ליקח ממנו, וע"ז הק' הגמ' למה צריך קרא להתיר זה. וביאר הרמב"ן דמה דרבא הק' כן על ר"נ, היינו משום דס"ל דמה דאסר ר' נחמן ליטול רבית מנכרי, היינו מהלכה למשה מסיני, וע"ז הק'

יפסיד הלוח מן הקרן, וכשיפרע לו, אף דאין איסור רבית בכלל, אבל עכ"פ דומה דבר זה לנשך, דהא נושך הלוח, דהא צריך לשלם לו יותר ממה שנשאר בידו מהלואתו, ולכן מלוח לו קרוב להפסד ורחוק מן השכר, הרי זה חסיד.

(ה) **קרוב לזה ולזה רחוק מזה ומזה, זו היא מדת כל אדם- פי' הריטב"א** (ע"פ פירושו הנ"ל) מהו קרוב לזה ולזה ומהו רחוק לזה ולזה. דהיינו, דכיון דתקנו חכמים ב' דינים, חדא תלתא באגר ופלגא בהפסד, וחדא בפלגא באגר ותרי תילתי בהפסד, הביאור הוא דתלתא באגר ופלגא בהפסד נקרא רחוק מזה ומזה, דהיינו שהבעלים רחוק משכר, דאין לו אלא תלתא, וגם רחוק מהפסד, דאינו מפסיד אלא פלגא. ופלגא באגר הו"ל קרוב לשכר, ותרי תילתי בהפסד הוי קרוב להפסד, וא"כ שפיר הו"ל קרוב לזה ולזה. וא"כ נמצא דמי שמקיים התקנות כפי שקבעום חז"ל הרי זה מדת כל אדם.

(ו) **ונקטינן דהבא מיני'- ע' בחכמת שלמה דכ' דמדברי רש"י נראה דלא גרס כן, דהא כ' רש"י דלא עבידי דמפקדי בי', דאם הדין הוא דנקטי' הדהבא מיני', א"כ מה לי דלא עבידי דמפקדי בי', אפי' אם מפקדי בי' יעשה כן. שהרי אפי' אם יודה דבאמת הי' פקדון, אינו נאמן אם הוא אצל היתומין, אע"כ דלא גרס כן, ובאמת לא נקטי' מיני', אלא דכיון דיש לו דהבא (שהוא דבר דמסתמא אינו פקדון, אלא שלו הוא), ע"כ עשיר הוא ויש לסמוך שיהי' מה לגבות ממנו.**

(ז) **אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית- פרש"י** דכל אחריות נכסים על המקבל, ושם אותם עליו במעות, וכל זמן שאין נותן לו מעותיו חולקין בשכר. וכ' תוס' דלפי רש"י הרבית דהכא הוא רבית דרבנן, שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד. וע"ש מה שהק' על פי' זה, והביא מר"ת דמיירי ברבית דאורייתא, שפסק דמים על הצאן, וגם פסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה דבר קצוב, בין יהי' שם שבח בין לא יהי'. ומה דס"ל לרש"י דרבית זה אינו אלא מדרבנן, פי' הריטב"א ד"כיון דרווחא דשקיל היינו מיני'

שייך הטעם דשמא ילמוד ממעשיו ברבית טפי משאר משא ומתן (וע"ש שכ' לבאר למה לא גזרו חז"ל גם על כל משא ומתן עם הגוים שלא ילמוד ממעשיו, ואכ"מ). אולם ע' **בחכמת אדם** (ק"ל, ו') שכ' אהא דקיי"ל דבזמן הזה מותר לגמרי, "אבל ראוי לכל איש ישר הולך, אם באפשר לו שימנע את עצמו גם מהלוואת נכרי וישלך על ד' יהבו" [אולם יש לעי' קצת, דאם כבר התירו חז"ל והפוסקים האיסור דרבנן, א"כ שוב שייך המצות עשה של הרמב"ם הנ"ל, וא"כ יעשה כן כדי לקיים המצוה, וצ"ע].

רבא דא"א לומר כן, דהא בהדיא בקרא הוא דמותר, ואין שייך שהלמ"מ סותר מה דאי' בקרא. ולמאי דאמרי' בהמשך הגמ' דאינו אסור אלא מדרבנן, א"כ שפיר יכולין לאוקים הקרא בתשוך ממש [ולכאו' מבואר מכאן דלא ס"ל להרמב"ן כיסוד של הט"ז (יו"ד קי"ז) דהיכא דאיכא היתר בפירוש בקרא דאין חכמים יכולים לאוסרו, וע' לקמן בזה], או תשיך, כדאי' בגמ', לאפוקי אחיך דלא, ולומר דעובר עליו בעשה ולא תעשה. וכ' הרמב"ן דזהו דלא כשי' הרמב"ם (מלוה ה', א), דכ' "ומצות עשה להשיך לגוי, שנ' לנכרי תשיך, מפני השמועה למדו שזו מצות עשה, וזהו דין תורה". וכבר השיג עליו הראב"ד שם שלא שמע שמועה זו, ואולי טעה הרמב"ם במה דאי' בספרי דלנכרי תשיך זו מצות עשה, דפירושו משום דהוה לי' לאו הבא מכלל עשה, ולא הבא מכלל עשה עשה, ולא ישיך לישראל [ולכאו' זו כוונת הרמב"ן להק' מסוגיין, דמשמע דמה דאמרי' דעשה הוא, היינו רק הא דאמרי' דמכלל דלישראל אסור, אבל אין אי' דיש שום מצוה להשיך לנכרי]. וכ' בחי' הר"ן, "ולי נראה כדברי הרמב"ם ז"ל, דכיון דמסקנא דשמעתין דריבית דגוי מדאורייתא שרינן, הדרי' למאי דס"ד דרבא מאי לאו תשוך, ואם איתא דקרא להתיר ריביתו איצטריך כדברי רש"י ז"ל, מדחינן ברייתא דספרי לגמרי, דמנא לן דללאו הבא מכלל עשה אתא, דילמא למישרי אצטריך, אלא על כרחין כי סבירא לן דריבית דגוי שרי, נקטי' לנכרי תשיך כפשטי' דלמצוה הוא דאתא, וכו'".

(א) דאפי' רבית דעכו"ם - ע' במהרצ"ח שהעיר דלפי שי' הרמב"ם שיש מצות עשה ללוות לגוי ברבית, א"כ לפי הט"ז (יו"ד קי"ז ועוד) דס"ל דא"א לחז"ל לתקן כנגד דבר שהוא מפורש בקרא, א"כ ודאי א"א להו לתקן כנגד מצות עשה בתורה, וא"כ מה הי' שייך לומר דרבית דעכו"ם אסור מדרבנן, ע"ש מש"כ בזה.

(ב) לא נצרכא אלא בכדי חייו - כ' השו"ע (יו"ד קנ"ט, א') "והאידנא מותר" ללוות לגוי ברבית, והוסיף הרמ"א בשם הטור "בכל ענין". והביא הט"ז (ב') טעם הטור, משום דכיון דכל האיסור הוא כדי שלא לבא ללמוד ממעשיו, א"כ האידנא דא"א להשתכר בשום משא ומתן אם לא עם הגוים, א"כ שוב לא